

MIKSZÁTH ÉS A BÁNÁTIAK

N É M E T H F E R E N C

Még szegedi újságíróskodása idején (1878. augusztus 1–1880. december 1.) ismerkedtek meg a bánátiak Mikszáth életizű, humoros tárcáival, amikor is a *Szegedi Napló* munkatársaként ontotta sziporkázó ötleteit. Ugyanis, a bánáti olvasók ismerték a *Szegedi Naplót*, sokan elő is fizettek rá. Főképpen a megyeszékhelyen, Nagybecskerekén.

Szegedi újságíróskodásának éveiben palócunk nemcsak a szabadkai Milkó Izidorral került közelebbi barátságba, hanem az ismert törökbecsei nagybirtokos család egyik sarjával (a későbbi Torontál megyei alispánnal majd földművelésügyi miniszterrel), Tallián Bélával is. E barátság minden bizonnyal a szomorú emlékü szegedi árvíz után kezdődhetett. Tallián Béla ugyanis Szegeden tagja volt az árvízi kormánybiztosságnak. Ennek székhelye az új Zsótér házban volt. Ha már Zsótérékat emlegetjük, Péter László kutatásai nyomán tudjuk, hogy Mikszáth szegedi évei alatt gyakran járt ki Zsótérék szatymazi szőlejébe, Szegeden egy ideig náluk is lakott a Széchenyi tér 9. alatt, s ami talán még fontosabb, palócunk Zsótér Andrásról mintázta meg *A Noszty fiú esete Tóth Marival* című regényének egyik hőstét, Tóth Mihályt.

Nos, újságíróként Mikszáthnak több ízben is akadt dolga a szegedi kormánybiztosi hivatalban, és ott kezdődött Tallián Bélával való barátsága is, amely a későbbi években is fennmaradt. Ennek bizonyítéka az a levél is, amelyet Tallián Béla 1908. április 9-én Törökkanizsáról intézett Mikszáthhoz, „kedves barátom” megszólítással. Tallián minden jel szerint egy korábbi (ismeretlen) Mikszáth-levélre válaszolt, megköszönve előbb barátja meghívását, hogy utazzon fel Budapestre, a továbbiakban pedig baráti politizálgatásba kezd, néhol helyeselve, néhol pedig ellenezve Mikszáth korábban kifejtett nézeteit. A többi között Tallián ezt írja Mikszáthnak a század első tizedének válságos politikai helyzetéről: „Igazad van, hogy erős lejtőn vagyunk – a kiirtani ígért korrupció

jobban dicsőlik, mint valaha, erkölcsileg, anyagilag és nemzeti szempontból sietünk a züllés felé, elvesztettük presztizsünket Európa előtt, Ausztriával szemben volt politikai nagy fölényünk ma már teljesen fordított viszonyban áll, állami deviséünkül bátran felvehetjük az államvasutak jelvényét:

M(együnk) Á(zsiába) V(issza)!

Soha oly gerinctelen vezetők nem voltak mint ma . . .”

Mikszáthot (akárcsak Talliánt is), Vágó Pál a szegedi *Árvízképen* is megörökítette. A *Szegedi Napló* munkatársának egykori ábrázolásáról írja Péter László *Szegedi örökség* című könyvében: „Kezében jegyzetfüzet, a szájához emeli ceruzáját, amint gondolkozik, mit is írjon. (. . .) Szellős, kék übercíherben ott szorgoskodik az a Mikszáth nevezetű újságíró a kép jobb sarkában, leghátul.” Ehhez csak annyit tehetnénk még hozzá, hogy a szegedi *Árvízkép* vázlatait, 1897–1899 között Vágó Pál Nagybecskereken, ottani műtermében készítette. Ott fényképezte le Oldal István, az ismert becskerei fényíró, amint éppen a nagyméretű szegedi *Árvízkép*hez készít (cca. 1 m x 2,5 méteres) vázlatot. Ott került fel a vászonra, igaz csak előtanulmányként, Mikszáth Kálmán alakja is.

Érdekes sajtótörténeti tény, hogy Mikszáth Kálmán írásait a becskerei *Torontál* csak azután kezdte közölni, miután már odahagyta Szegedet és visszatért Budapestre. Ennek, véleményünk szerint csupán az lehet a magyarázata, hogy Mikszáth szegedi újságíróskodásának éve (1878–1880) a becskerei *Torontálnál* egy átmeneti időszak éve voltak. A lapot 1879 júniusáig (Balás Frigyes haláláig) előbb ideiglenesen, majd állandóan dr. Szentkláray Jenő szerkesztette. Ez az átmeneti időszak, a fennmaradt lappéldányok tanúsága szerint talán itt-ott nélkülözte a nagyobb odafigyelést, s az idő tájt a lapnak nem volt egy olyan határozott arculata, mint mondjuk később, Lauka Gusztáv korában. Így történhetett meg, hogy a becskerekiek csak akkor figyeltek fel jobban Mikszáthra, amikor már visszatért Budapestre. Igaz, dr. Szentkláray Jenő, évekkel később, 1908. november 7-én, Temesvárott kelt levelében (amelyben az Arany János Társaság nevében felolvasásra hívja az író) megvallja Mikszáthnak: „Régi vágya közönségünknek, hogy Nagyságodat – aki iránt már azóta viseltek igaz tisztelettel, amikor szomszédságunkban, Szegeden a *Szegedi Napló* főmunkatársa volt – színről színre láthassa a felolvasó asztalnál.”

Legkorábbi (ismert) írása a *Torontálban* 1881. június 9-ei keltezésű. Ez volt a *Magyar betegségek* című tárcája. A későbbiek során is időnként közölte írásait a *Torontál*. (Így például 1881. december 8-án, 1887. november 17-én, 1889. december 22-én, 1892. július 19-én, 1901. november 16-án, 1904. november 11-én stb.)

Mikszáth írásait a bánáti német olvasóközönség is kedvelte. A becskerei *Wochenblatt* például 1902. november 1-jén közölte *Fejedelmi ajándék* (Das Geschenks des Königs) című tárcáját. Több más bánáti német lap is időnként szívesen közölt tőle.

Ha már a Mikszáth-fordításokat emlegetjük, hadd mondjuk el azt is, hogy a magyarul jól beszélő, Pesten és Kolozsvárott tanult, becskerei születésű jogász, Joca Bogdanov, 1893-ban fordításkötettel lepté meg a szerb olvasóközöniséget. *Pripovetke Kolomana Miksata* címmel, Bogdanov egy nyolcadret alakú, 172 oldalas, zöld kötetcskét jelentetett meg: az első szerb nyelvű Mikszáth-gyűjteményt, amely a Julka Grčić-féle nyomdában látott napvilágot. A kötet előszavát a fordító a szerzővel íratta meg. Abban Mikszáth többek között ezt írja: „Engem is kellemesen örvendeztet ez a könyv, amely íme napvilágot látott a becsületes szerbek hangzatos nyelvén. Mintha egy pillanatra a lelkem is ezzel a könyvvel egy rövid útra indulna, gyengéd szárnyakon, szerb tájakra, a Száva innenső és túlsó partjára. Csak a nyelv ismeretlen számomra, magukat a szerbeket én jól ismerem. Van nekem közöttük sok barátom, elég rokonságom és sok-sok földim. Gyakran szerepelnek az én műveimben.” A kötet előszavában a szerző hízélgősen nyilatkozott a fordítóról is: „... műveim nem találhattak volna jobb fordítót, aki jobban, lelkiismeretesebben és hűbben tolmácsolta volna elbeszéléseimet”. A könyv bevezetője alapján feltételezhetjük, hogy Mikszáth is részt vett a 13 novella válogatásában.

Három évvel a Bogdanov-féle kötet megjelenése után, 1896-ban szintén a Grčić-nyomda termékeként jelent meg a *Kita cveća iz susednog perivoja* című gyűjtemény, amelyben két Mikszáth-elbeszélést találunk (*Minden asszony asszony; A Péri lányok szép hajáról*). Az 1896-ban közölt két Mikszáth-novella az 1899. évre szóló Guslar című becskerei szerb népnaptárban is megjelent. A fordító ezúttal is Joca Bogdanov volt. Egyébként nagy valószínűséggel neki tulajdonítható a *Szent Péter esernyőjének* egyik szerb fordítása is, amely az újvidéki Branik kiadásában látott napvilágot Uja álnév alatt.

1918 előtt, valamikor az első világháború idején a becskerei M. Pavković és Petrović kiadásában is megjelent egy Mikszáth-fordításkötet *Vesele pripovetke Kolomana Miksata* címmel. Később is szívesen fordították.

A nagy palóc élvezetes elbeszéléseit azonban nemcsak Nagybecskerek szerb olvasóközönisége kedvelte. A kikindai *Dalmatinac* című szerb népnaptár például 1909-ben közölte Mikszáth egyik novelláját (*Gazda Jež u gostima*), s ugyanezt hozta a *Vojvodanin* című szerb népnaptár is 1910-ben.

1894 novemberében a becskerekiek személyesen is köszönthették Mikszáthot: a nagy palóc ugyanis eljött felolvasni. Az író még 1894 októberében Feilitzsch Berthold báró, a becskerei magyar olvasókör buzgó elnöke invitálta meg. Mikszáth el is fogadta meghívását, s megígérte, hogy erre az alkalomra egy új tárcát ír majd a becskerei olvasóknak. A felolvasásra végül is 1894. november 14-én került sor. Mikszáth egy nappal előbb, 1894. november 13-án este 10 órakor érkezett meg Becskerekre. A pályaudvaron vendéglátója, Feilitzsch Berthold báró fogadta. Másnap délben is a báró vendége volt, este pedig részt vett a magyar olvasókör estélyén. Azon a hűvös novemberi estén

képviselőházi folyosók meghitt légkörét, szerkesztőségi irodák, kávéházi törzsasztalok adomádús, zamatos hangulatát hozta magával Mikszáth a Bega-parti városba. Az eseményről Kabos Bertalan tudósított a *Torontálnak*: „A kaszinó nagytermének zsúfolásig megtelt padsorain gomolygó, a szivárvány minden színében pompázó illuzionfellegből bájos leány- és tüzesszemű menyecskefőzők vérpezsdítő ütemességgel fordultak a pont nyolcz órakor a terembe lépő vendég kedves, okos palócz feje felé, amely mosolyogva bólogatott a . . . feléje röppenő éljenek hallatára. Minekutána Mikszáth a főispán és Dellimannich főjegyző között az első padsorban, arccal a közönség felé fordulva helyet foglalt volna, megkezdődtek az estély előadásai.” A műsorban két változás történt. Az egyik az volt, hogy Mikszáth felolvasását „a felcsigázott érdeklődésre való tekintettel” nem hagyták a végére, hanem harmadik műsorszámként iktatták be. A másik változás az volt, hogy az esten nem a becskerekai közönségnek írt *A piros harangok* című „beszélykét” olvasta fel (azt 1894. november 15-én közölte a *Torontál*) hanem „sokak kívánságára” a *Hány óra van* című humoros karcolatát. A csere szerencsére jól bevált. Mint a *Torontál* írta, „a közönségnek, amely a felolvasás folyama alatt ki nem fogyott a viharos derűtségből, éppen nem volt oka a cserét megbánni, mert a felolvasásra került nippe egyike ama zseniális ötleteknek, amelyekben a jeles humorista fényes tulajdonságai a legragyogóbb zománcban tündökölnék. Órájával kezébe sorra megszólaltatja a magyar parlament legismertebb alakjait és a válasz amit arra a kérdésre, hogy hány az óra, tőlük kap, mindennél megkapóbban és igazabban állítja elének az illető politikusok karakterét”.

Az est fél tíz tájban tombolával ért véget, azután pedig reggelig tartó tánc következett. Másnap, november 15-én Mikszáth Elemérre utazott, ahol Papp Géza országgyűlési képviselő látta vendégül ebéden. A pazar lakomán a megye előljárói mellett többek között ott volt az elmaradhatatlan Lauka Gusztáv „koszorús költő” is. A jó hangulat, több felköszöntő közepette a késő délutánig tartott, amikor is Mikszáth visszautazott Budapestre. Más bánáti látogatásáról nem tudunk. Pedig azért voltak meghívásai! 1904. szeptember 23-án kelt levelében például Dániel Ernő (bánáti földbirtokos, képviselő, majd kereskedelmi miniszter) szívélyesen hívja, és egy korábban adott ígéretére emlékeztetve Nagy Gájba várja vadászatra Mikszáthot:

„Kedves öregem!

A zordon, csúnya időjárás derűs szép napnak engedett, amely állandónak ígérkezik: valamennyi évszak között ez a legkellemebb, ez teszi a falun tartózkodást élvezetessé.

Azért sietek téged adott szavadra figyelmeztetni – egyrészt a te érdekedben (tekintettel a kellemes évszakra) – de főleg a mi érdekünkben, kik vágyunk már tégedet köztünk látni.

Azért ülj fel tehát a legközelebbi vonatra és jöjj sietve! (. . .)

Feleségem és fiam szintén örömmel várnak és én a viszontlátás édes reményében maradok őszinte barátod.” Sajnos nem tudjuk, hogy Mikszáth végül is eleget tett-e ennek a lelkes meghívásnak.

Érdekességként említjük, hogy amikor a Budapesti Újságírók Egyesülete Mikszáth tiszteletére 1898 márciusában díszlakomát rendezett, arra Lauka Gusztáv is meghívást kapott. Az akkor már gyakran betegeskedő költő Becskerekéről egy humoros versben mentette ki magát Mikszáthnál, amiért nem jöhetett el:

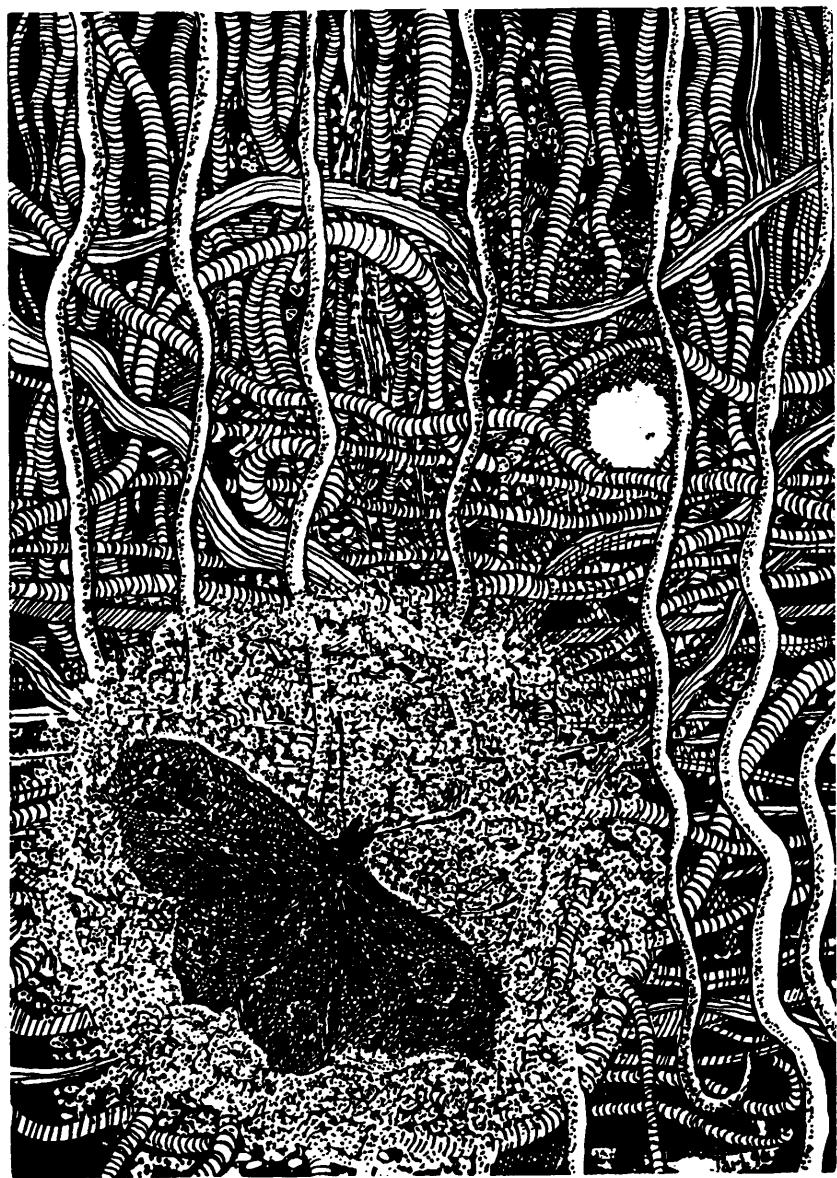
*Volnék csak Eisen Flórián,
Ott lennék e szép lakomán,
Ha másképp nem, hát gyalog;
De csúszom ágyhoz kötözött,
Borbélyom megköpülőzött,
Butter Flórián vagyok.*

A becskerekeli *Torontál* évfolyamai arról tanúskodnak, hogy a Bega-parti város olvasóközönsége rendre végigkísérte a nagy palóc életútját, s annak egyes állomásait. Említsünk csak erre néhány példát. Amikor 1901-ben megjelent *A fekete kakas és még három más elbeszélés* című könyve, a becskerekeli *Torontál* kritikusa 1901. november 4-én egy lelkes hangú könyvbemutatót írt róla a lap irodalmi rovatában, dicsérve a szerző „meseszövési tehetségét”, „bravúros rajzát”, és „fölséges humorát”, leszögezve, hogy „ez a most megjelent kötet újabb és teljes bizonyossága annak, hogy Mikszáth Kálmán szépirodalmunknak mindörökre büszkesége lesz és hogy a későbbi nemzedékek a legkiválóbb klasszikusok között emlegetik nevét”.

1909 októberében, a Mikszáth-jubileum kapcsán *Torontál* megye állandó választmánya azt a javaslatot terjesztette a megyegyűlés elé, „hogy Mikszáth összes műveinek egy példányát rendelje meg a létesítendő vármegyei közönyvtárnak”.

Egy héttel Mikszáth halála előtt a Bega-parti városban egy utcát neveztek el róla. *Mikszáth Kálmán utca Nagybecskereken* címmel a *Torontál*ban az alábbiakat olvassuk: „Mikszáth Kálmánnak, a nagy magyar írónak mostani jubileuma alkalmából a város is hódolni akar Mikszáth érdemeinek, még pedig oly módon, hogy Nagybecskereken egy utcát készül elkeresztelni az ő nevével. A tanács a tegnapi ülésen foglalkozott ezzel az ügyvel s beható tanácskozás után azt tanácsolja a képviselőtestületnek, hogy a jelenlegi Úri utca kereszteltesse el a nagy magyar író nevével.”

1910. május 28-án nagy részvétellel közölte a *Torontál* a hírt, hogy Mikszáth Kálmán meghalt. „A most élt magyar írók legnagyobbját” gyászolták benne a bánátiak.

Tári István: Illusztráció